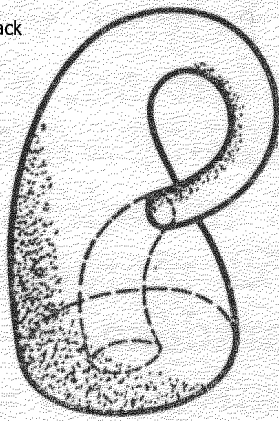

Síkbarajzolható gráfok

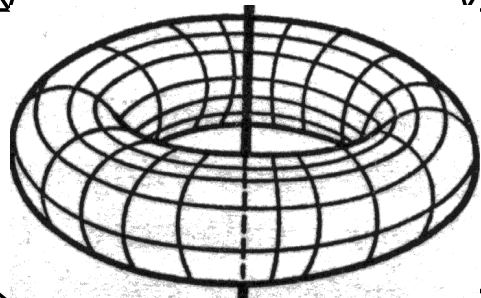
Definíció

Egy $G=(V,E)$ gráf síkbarajzolható, ha létezik egy olyan lerajzolása a síkra, ahol az élek nem metszik egymást. Azaz, léteznek olyan injektív $f:V\rightarrow\mathbb{R}^2$ és $g:E\rightarrow\{\text{egyszerű görbék } \mathbb{R}^2\text{-ben}\}$ leképezések, melyekre igaz, hogy ha $e=\{v,u\}$, akkor $g(e)$ az $f(u)$ és $f(v)$ pontokat összekötő görbe, valamint ha $e=\{v,u'\}$, akkor $g(e)\cap g(e')=\{f(u),f(v)\}\cap\{f(u'),f(v')\}$. Hasonlóan definiáljuk a gömbre (vagy akármilyen más felületre, például tórusz, Klein-palack, stb) rajzolható gráfot, mindössze az $\mathbb{R}^2$ -et kell kicserélni a másik felületre.

Klein-palack

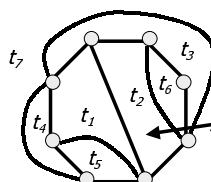
Tórusz

A síkbarajzolt gráf a síkot tartományokra bontja.

Tétel

Egy gráf pontosan akkor síkbarajzolható, ha gömbre rajzolható.

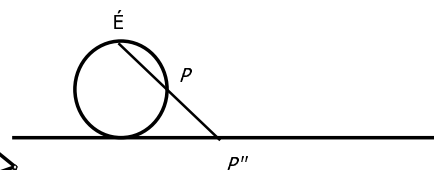
13 él, 8 csúcs, 7 tartomány

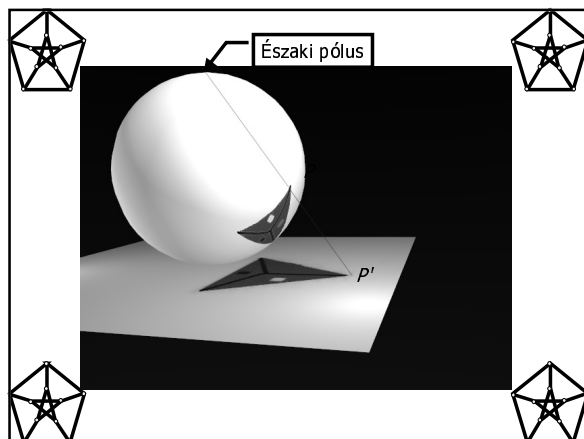
Belső tartomány

Külső tartomány

Bizonyítás

Sztereografikus projekció. A gömböt a síkra helyezjük, (déli pólus), majd az északi pólusból egyeneseket húzunk a gráf pontjaihoz (éleinek pontjaihoz), ezen egyeneseknek a gömbbel levő másik metszéspontja lesz a vetített képpont.

Az eljárás megfordítható, ha gömböt a rárajzolt gráffal együtt úgy tesszük le a síkra, hogy a gráf egyetlen pontja vagy éle se menjen át az északi póluson. (annak a képe ugyanis a végtelmen lenne).

A gömbön a külső és belső tartomány közti különbség eltűnik.

Állítás

Egy síkbarajzolható gráf bármely tartománya lehet (egy másik) síkbarajzolásnál külső tartomány.

Bizonyítás

Tegyük fel, hogy a G gráf síkba van rajzolva, t_i egy belső tartománya. Helyezzük az S gömböt a síkra úgy, hogy a t_i egy belső pontjában érints a síkot. Vetítsük "fel" a gráfot sztereografikus projekcióval. Ekkor a déli pólus esik t_i gömbi képébe. Forgassuk el a gömböt úgy, hogy az északi és déli pólus cserélődjön fel. Ekkor a sztereografikus síkra vetítésnél t_i lesz a külső tartomány.

Euler-féle poliéder tétel (Euler formula)

A japánok a Marson rizst termelnek a XXX. században. A rizsföldeket gátak veszik körül, és a bolygó többi része egy nagy víztározó. Ahol több (legalább kettő) gát találkozik, ott gátör ház van, melyben egy gátör ül. A víztározó melletti egyik őrházban található a Főgátör.

Vetés után a rizsföldeket el kell árasztani. Ezért a gátörök egyesével felnyitják a gátakat, mindig egy olyan gátat, melynek egyik oldalán víz van, a másik oldala még még száraz.

Amikor minden rizsföld el lett árasztva, a gátörök a Főgátör tapsjelére

Megindulnak a Főgátör felé a gátakon, a lehető legrövidebb úton. (út hossza a gátzakaszok száma).

Ekkor minden felnyitáskor pontosan egy gátör indul el.

Legfeljebb egy, mert ha egy szakasz két végpontjáról A és B egymás felé indulna el, akkor nem lehetne mindkét út legrövidebb.

Legalább egy, mert ha A és B egyike sem a köztük levő gáton indul, akkor valahol az útjuk egy X gátör házánál találkozik. Az A , B , X által határolt földek ép gátakkal teljesen körül vannak véve, azaz vagy ők szárazak, vagy a külsejük.

A felnyitott gátzakaszok száma megegyezik a rizsföldek számával, minden nyitáskor pontosan egy új kerül víz alá.

Azaz, ha r a rizsföldek száma, g a gátörök száma, e a gátak száma, akkor

$$r + g - 1 = e.$$

Ezzel beláttuk Euler-formulát: Egy összefüggő síkbarajzolható gráfban t a tartományok, e az élek, n a csúcsok száma, akkor

$$n + t - 2 = e.$$

Gátörök

Rizsföldek és víztározó

Gátak

Főgátör nem indul el

Tétel

Ha G egyszerű, síkbarajzolható gráf, és $n > 2$, akkor $e \leq 3n - 6$.

Bizonyítás

Mivel G egyszerű, ezért minden tartományát legalább 3 él határolja. Egy él legfeljebb 2 tartományhoz tartozik.

két tartományhoz tartozik

egy tartományhoz tartozik

Számoljuk meg a (t_i, e_j) párokat, ahol t_i tartomány élé az e_j él. Legyen a számuk b .

Minden tartományt legalább 3 él határol, tehát leglább 3 párban vesz részt, ezért $3t \leq b$.

Minden él legfeljebb két tartományhoz tartozik, így legfeljebb két párban van benne, azaz $b \leq 2e$.

$3t \leq b \leq 2e$. Euler-formulát beírva: $3(e - n + 2) \leq 2e$.

Tétel

Ha G egyszerű síkbarajzolható gráf, akkor a minimális fokszáma legfeljebb 5, azaz

$$\delta = \min_{x \in V(G)} d(x) \leq 5$$

Bizonyítás

Tegyük fel ellenkezőleg, hogy $\delta \geq 6$. A fokszámok összege az élek számának kétszerese, így $6n \leq (\text{fokszámok összege}) \leq 2e$.

Az előző tételből viszont $2e \leq 6n - 12$, ellentmondás.

Állítás

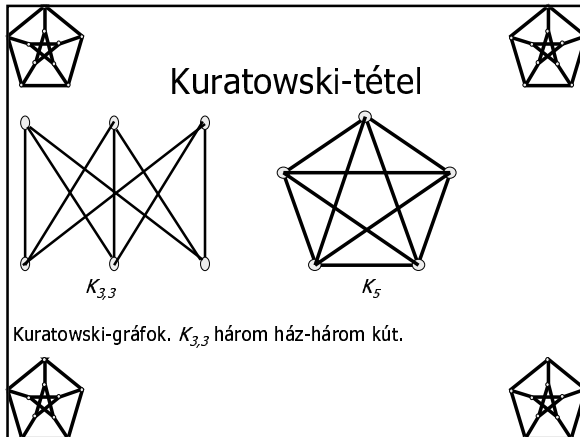
Tegyük fel, hogy egy síkbarajzolható gráfban a minimális fokszám 5. Ekkor legalább 12 5-öd fokú pontja van.

Bizonyítás

Legyen az ötödfokú pontok száma o . Ekkor a fokszámösszeg az legalább $5o + 6(n - o)$, azaz $6n - o \leq 2e \leq 6n - 12$.

Ez a korlát éles, az ikozaéder csúcs-él gráfjának 12 csúcsa van, melyek mindegyike ötödfokú.

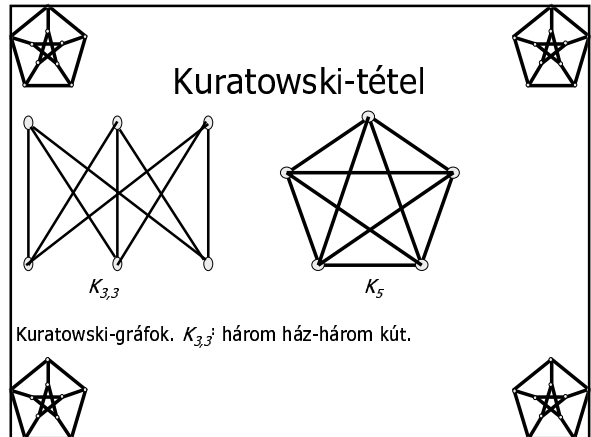
Ikozaéder síkba rajzolva (majdnem) egyenes vonalakkal

Kuratowski-tétel

$K_{3,3}$ K_5

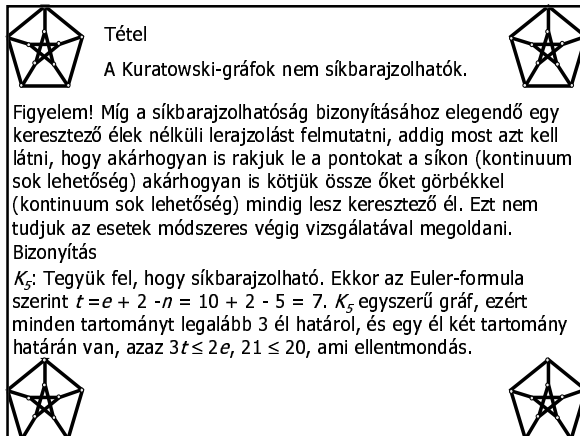
Kuratowski-gráfok. $K_{3,3}$ három ház-három kút.

Kuratowski-tétel

$K_{3,3}$ K_5

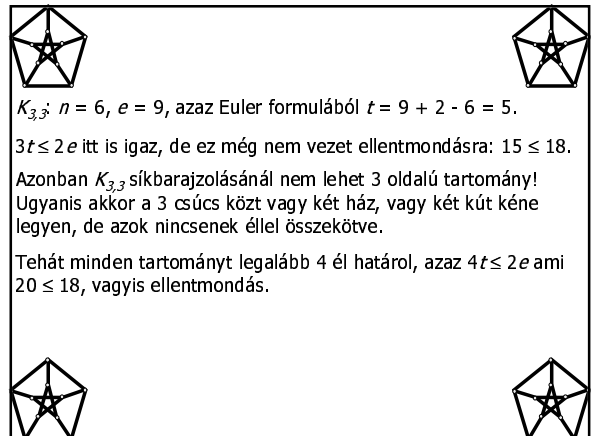
Kuratowski-gráfok. $K_{3,3}$ három ház-három kút.

Tétel
A Kuratowski-gráfok nem síkbarajzolhatók.

Figyelem! Míg a síkbarajzolhatóság bizonyításához elegendő egy keresztező él nélküli lerajzolást felmutatni, addig most azt kell látni, hogy akárhogyan is rakjuk le a pontokat a síkon (kontinuum sok lehetőség) akárhogyan is kötjük össze őket görbékkel (kontinuum sok lehetőség) mindig lesz keresztező él. Ezt nem tudjuk az esetek módszeres végig vizsgálatával megoldani.

Bizonyítás
 K_5 : Tegyük fel, hogy síkbarajzolható. Ekkor az Euler-formula szerint $t = e + 2 - n = 10 + 2 - 5 = 7$. K_5 egyszerű gráf, ezért minden tartományt legalább 3 él határol, és egy él két tartomány határán van, azaz $3t \leq 2e$, $21 \leq 20$, ami ellentmondás.

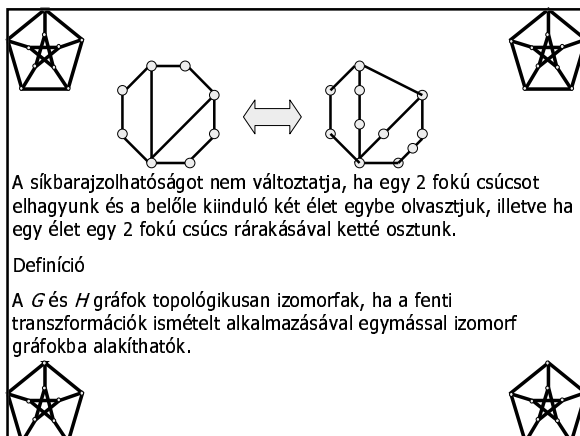

$K_{3,3}$: $n = 6$, $e = 9$, azaz Euler formulából $t = 9 + 2 - 6 = 5$.

$3t \leq 2e$ itt is igaz, de ez még nem vezet ellentmondásra: $15 \leq 18$.

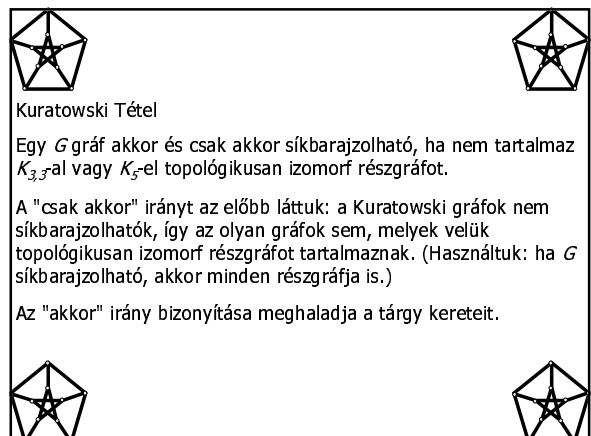
Azonban $K_{3,3}$ síkbarajolásánál nem lehet 3 oldalú tartomány! Ugyanis akkor a 3 csúcs közt vagy két ház, vagy két kút kéne legyen, de azok nincsenek éllel összekötve.

Tehát minden tartományt legalább 4 él határol, azaz $4t \leq 2e$ ami $20 \leq 18$, vagyis ellentmondás.

A síkbarajzolhatóságot nem változtatja, ha egy 2 fokú csúcsot elhagyunk és a belőle kiinduló két élet egybe olvasztjuk, illetve ha egy élet egy 2 fokú csúcs ráadásával ketté osztunk.

Definíció
A G és H gráfok topológikusan izomorfak, ha a fenti transzformációk ismételt alkalmazásával egymással izomorf gráfokba alakíthatók.

Kuratowski Tétel

Egy G gráf akkor és csak akkor síkbarajzolható, ha nem tartalmaz $K_{3,3}$ -al vagy K_5 -el topológikusan izomorf részgráfot.

A "csak akkor" irányt az előbb láttuk: a Kuratowski gráfok nem síkbarajzolhatók, így az olyan gráfok sem, melyek velük topológikusan izomorf részgráfot tartalmaznak. (Használtuk: ha G síkbarajzolható, akkor minden részgráfja is.)

Az "akkor" irány bizonyítása meghaladja a tárgy kereteit.

